

רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק ד

צוריאל חלמיש

הלכה א

כשיתרפא הצרוע מצרעתו, אחר שמטהרין אותו בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים, ומגלחין את כל בשרו, ומטבילין אותו - אחר כל זאת יכנס לירושלים¹, ומונה שבעת ימים, וביום השביעי מגלחו תגלחת שניה כתגלחת הראשונה, וטובל, והרי הוא טבול יום, ומעריב שמשו, ולמחר, בשמיני, טובל פעם שניה, ואחר כך מקריבין קרבנותיו.

ומפני מה טובל בשמיני אחר שטבל מאמש? מפני שהיה רגיל בטומאה בימי חלוטו ואינו נזהר משום טומאה, שמא נטמא אחר שטבל. לפיכך טובל בשמיני בעזרת הנשים בלשכת המצורעים ששם, אף על פי שלא הסיח דעתו.

בהלכות טומאת צרעת (פרק יא) באר הרמב"ם את הליך הטהרה הראשוני למצורע שנתרפא על כל פרטיו. כאן עוסק הרמב"ם בהמשך הליך הכפרה, בטיהור המתבצע על ידי הקרבת קרבנות במקדש, ואגב זאת מזכיר בקיצור את ההליך הראשוני.

לשון הכתוב בטהרת המצורע לנוגע לענייננו (ויקרא יד, ב,ה,ח,ט): "זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו, והוא אֵל הפה... וצוה הפה, ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב... וכבס המטהר את בגדיו, וגלח את כל שערו, ורחץ במים וטהר ואחר יבוא אל המחנה, וישב מחוץ לאהל שבעת ימים. והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו, את ראשו ואת זקנו ואת גבת עינו ואת כל שערו יגלח, וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים, וטהר".

הליך הטיהור למצורע מתואר בפירוט במשנה בשלושה שלבים (נגעים יד, ג): "ביום השביעי מגלח תגלחת שניה כתגלחת הראשונה, כבס בגדיו וטבל, טהור מלטמא כשרץ והרי הוא טבול יום, אוכל במעשר; העריב שמשו אוכל בתרומה; הביא כפרתו אוכל בקדשים; נמצאו שלש טהרות במצורע".

הטבילה ביום השמיני לא הוזכרה בתורה, ויסודה בתקנה לכמה דעות בין תנאים (שם, ח): "המצורע טבל בלשכת המצורעים, בא ועמד בשער ניקנור. רבי יהודה אומר: לא היה צריך טבילה", וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "חכמים אומרים כי המצורע, כיון דדש בטומאה בימי חלוטו, והוא רגיל שלא להשמר, שמא נטמא אחר טבילתו בשביעי, ולפיכך צריך טבילה מספק, ואף על פי שלא הסיח דעתו. ורבי יהודה אומר: הואיל והוא שומר עצמו, ולא הסיח דעתו, אינו צריך טבילה, ולא נאמר שמא מחמת הרגלו בטומאה נטמא ולא ידע. ואין הלכה כרבי יהודה". מחלוקת זו מתבארת בגמרא (יומא ל, ב). בביאור סוגיה זו לדעת הרמב"ם יש פירושים רבים ושונים, ואנו נלך בדרך אחת.

1 כתב הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש (ג, ט; וראה שם עוד הל' ב'): "הטמא המשולח מהר הבית אם נכנס עובר בלא תעשה, שנאמר ויצא מחוץ למחנה, זה מחנה שכינה; ולא יבוא אל תוך המחנה, זה מחנה לוייה. וכן מצורע שנכנס לירושלים לוקה, אבל אם נכנס לשאר הערים המוקפות חומה, אף על פי שאינו רשאי, לפי שנאמר בדרך ישב, אינו לוקה".

מפני קדושת המקדש, פסקה המשנה (יומא ג, ג): "אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור, עד שיטבול"², וכן פסק הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש³. טעם דין זה נתון במחלוקת תנאים בתוספתא (שם א, טז). בהלכות עבודת יום הכפורים (ב, ג) פסק הרמב"ם כטעמו של רבי יהודה בתוספתא, שטבילה זו אינה חובה מן התורה, אלא מדברי חכמים כדי להזכיר לאדם לפרוש מטומאות ישנות שישנן עליו⁴. לפיכך, מן הדין מצורע אינו חייב לטבול, שהרי טבל ביום שביעי וגם אינו עובד עבודה במקדש, אך חכמים החמירו בו לטבול שוב, כיון שדש בטומאה בימי חלוטו (פירוש ימי שלמה לרמב"ם, עבודת יום הכפורים ב, ג).

הלכה ב

נתאחר ולא גלח בשביעי, וגלח בשמיני או אחר כמה ימים - ביום שיגלח, יטבול ויעריב שמשו, ולמחר יביא קרבנותיו אחר שיטבול פעם שניה, כמו שבארנו (לעיל, א).

מקור דין זה במשנה העוסקת בתגלחת נזיר שנטמא (נזיר ו, ו; וכן ספרא מצורע, ב): "תגלחת הטומאה כיצד, היה מזה בשלישי ובשביעי, ומגלח בשביעי ומביא קרבנותיו בשמיני; ואם גילח בשמיני, מביא קרבנותיו בו ביום, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי טרפון: מה בין זה למצורע? אמר לו: זה טהרתו תלויה בימיו, ומצורע טהרתו תלויה בתגלחתו, ואינו מביא קרבן אלא אם כן היה מעורב שמש". וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, על דברי רבי טרפון: "מה בין נזיר למצורע, לפי שאין המצורע מביא קרבנותיו אלא ממחרת יום התגלחה השניה, כמו שנבאר במסכת נגעים. השיבו רבי עקיבא שהמצורע טהרתו תלויה בתגלחה, שהרי נאמר בו את כל שערו יגלח וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים וטהר אבל זה הנזיר שנטמא במת הרי הטומאה תלויה בימים שנאמר וטמא שבעת ימים... והוא מה שאמר רבי טרפון: אינו מביא את קרבנותיו אלא אם כן היה מוערב שמש⁵. והלכה כרבי עקיבא".

כפי שלמדנו בהלכה הקודמת, המצורע מגלח שנית ביום שביעי, וטובל, וביום שמיני טובל ומביא קרבן. בניגוד לנזיר שנטמא, שאף אם גילח בשמיני הרי הוא מביא קרבנותיו בו ביום, גילוחו של המצורע אינו מטהרו לגמרי, והרי הוא מגלח וטובל, והוא טבול יום, ולמחר יביא קרבנותיו⁶.

בספר המצוות, במצוות תגלחת המצורע, ביאר הרמב"ם את החילוק העקרוני בין תגלחת מצורע לתגלחת נזיר, ובין קרבן מצורע לקרבן נזיר (עשה קיא): "וכאן אבאר לך מהו הטעם שמנינו תגלחת

2 רש"י על המשנה (יומא ל, א, ד"ה לעבודה) ביאר שלא רק כניסה לשם עבודה מחייבת טבילה, אלא כל כניסה לעזרה.

3 כך כתב בהלכות ביאת המקדש (ה, ד): "וזה הכלל היה במקדש, אין אדם נכנס לעזרה לעבודה, אף על פי שהוא טהור, עד שהוא טובל".

4 כך כתב בהלכות עבודת יום הכפורים (ב, ג) על טבילה ראשונה של כהן גדול ביום הכפורים: "שהוא רשאי לטבול אותה בחול, שאינה אלא להוסיף כונתו, שאם יזכור טומאה ישנה שבידו, יפרוש ממנה בטבילה זו לשמה".

5 במהדורתו מביא הרב קאפח תיקון לניסוח זה, ע"פ כתיב יד תימניים: "והוא מה שאמר רבי עקיבא אינו מביא את קרבנותיו אלא אם כן היה מעורב שמש, והסכים לו רבי טרפון בכך. והלכה כרבי עקיבא". אמנם, תיקון זה אינו נמצא בפירוש המשנה שבכתב ידו של הרמב"ם עצמו, אך הרב קאפח מניח שתיקון זה אכן יצא מתחת יד הרמב"ם. לכאורה שורש המחלוקת בביאור המשנה, תלוי בשאלה אם המשפט "ואינו מביא קרבן אלא אם כן היה מעורב שמש", מוסב על הנזיר שנטמא או המצורע (עיין תו"ט על המשנה, וראה בהערה הבאה).

6 רש"י (נזיר מד, ב, על המשנה) מבאר את המשנה בשונה מפירוש הרמב"ם, כך שטהרתו של מצורע תלויה בטבילה, ואם טבל וגילח ביום שמיני אינו זקוק להערב שמש, אלא מביא קרבנותיו בו ביום. אמנם, בתוספות (שם) ביארו את המשנה כביאור הרמב"ם.

מצורע מצוה בפני עצמה והבאת קרבנותיו מצוה אחת. והוא שהמצורע אין קשר לתגלחתו עם הבאת קרבנותיו, והתכלית הנישגת מתגלחתו זולת התכלית הנישגת מהבאת קרבנותיו, לפי שהמצורע אין טהרתו תלויה בתגלחתו... כי תכלית תגלחתו טהרתו מלטמא כשרץ, הביא קרבנותיו או לא הביא, ותכלית הבאת קרבנותיו להשלים כפרתו כשאר מחוסרי כפרה... הנזיר אינו מחוסר כפרה, אלא אותם המעשים בכללותם, כלומר התגלחת והבאת קרבן, מתירים לו לשתות יין⁷... שהתגלחת היא מתנאי הזבח והזבח מתנאיה".

כיצד עושיין לו? המצורע עומד חוץ לעזרת ישראל כנגד פתח מזרחי ופניו למערב; ושם עומדין כל מחוסרי כפרה בעת שמטהרין אותם, ושם משקין את השוטות. והכהן לוקח האשם שלמצורע כשהוא חי, ומניף אותו עם לוג השמן במזרח כדרך כל התנופות. ואם הניף זה בפני עצמו וזה בפני עצמו - יצא.

במשנה (כלים א) מבוארות עשר דרגות קדושה התלויה במקום, ושם נאמר (משנה ח): "עזרת ישראל מקודשת ממנה, שאין מחוסר כפורים נכנס לשם, וחיובין עליה חטאת". בפירוש המשנה ביאר הרמב"ם את מקורות הדין ואת עקרונו, ונביא דבריו בקיצור: "מצאנו הכתוב אומר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, היה עולה בדעתינו כי שלשתם צרוע זב וטמא נפש יורחקו למקום אחד, אלמלי מה שמצאנוהו אומר במצורע בדד ישב, וכיון שמצאנו את המצורע, שטומאתו חמורה מן הזב, לפי שהוא מטמא בביאה כמו שקדם, נתיחד לו מקום והורחק יותר משאר הטמאים, ידענו שכל שטומאתו חמורה יותר יהיה מקומו רחוק יותר... ולפי הכלל הזה הרחקנו את המצורע חוץ לשלש מחנות ולפיכך יצא מירושלם... והרחקנו טבול יום מעזרת נשים ולא הרחקנו מחוסר כפורים, לפי שטבול יום אסור בתרומה ומחוסר כפורים מותר בתרומה כמו שקדם. וכל זה לפי הכלל האמור, כל שטומאתו חמורה מטומאת חברו, חמור שלוחו משלוח חברו". ובספרא (מצורע ג) דרשו אף מיקום מדוייק: "לפני ה' פתח אהל מועד (ויקרא יד, יא), מעמידו בשער ניקנור, אחוריהן למזרח ופניהם למערב", הכתוב מלמד שמצורע עומד במקום שכינה, ושער ניקנור הוא המקום האפשרי הקרוב ביותר למעמד המצורע לפני ה', ואמרו בגמרא (פסחים פה, ב) ששער ניקנור עצמו לא נתקדש: "מפני שמצורעין עומדין שם ומכניסין בהונות ידם".

כל מחוסרי כפרה עומדים בשער ניקנור, שכך נאמר במשנה (סוטה ה, ה) על הסוטה: "מעלין אותה לשער המזרח, שעל פתח שער נקנור, ששם משקין את הסוטות, ומטהרין את היולדות, ומטהרין את המצורעים". בגמרא (סוטה ח, א) אמרו שהמשנה קיצרה, ובשער ניקנור עומדים אף זב וזבה.

אמרה תורה (ויקרא יד, יב, ג): "ולקח הפהן את הפכש האחד והקריב אתו לאשם ואת לג השמן והניף אתם תנופה לפני ה'. וישחט את הפכש..."; ומכאן שבשעת ההנפה הכבש חי, וכך אמרו במשנה (מנחות ה, ז): "אשם מצורע טעון סמיכה ותנופה חי, ואין בו תנופה שחוט". עוד דייקו חכמים מיתור לשון 'והניף תנופה' (מנחות סא, א): "והניף אתם תנופה, מלמד שטעוין תנופה כאחד; ומנין שאם הניף זה בעצמו וזה בעצמו יצא? תלמוד לומר והקריב אתו לאשם והניף. יכול יניף ויחזיר ויניף? תלמוד לומר תנופה, ולא תנופות; לפני ה', במזרח⁸".

7 אמנם, ראה מה שכתב הרמב"ם בהלכות נזירות (ח, ה), שהנזיר "אם הביא קרבנותיו ולא גלח ראשו, אין התגלחת מעכבת, אלא שותה ומטמא לערב". וצ"ע.

8 כתב המלבי"ם (תורה אור, ויקרא, צו ד"ה ולהבנת): "צד מזרח הקרוב למזבח הוא יותר לפני ה' מן צד שאצל הפתח. ולכן גבי תנופה מפרשים לפני ה', צד מזרח, רצונם לומר סמוך למזבח, לאפוקי אצל הפתח, אחר שאין לנו

ואחר כך מביא את האשם למצורע עד הפתח, ומכניס שתי ידיו לעזרה, וסומך עליו, ושוחטין אותו מיד. ומקבלין שני כהנים את דמו, אחד מקבל בכלי לזרקו על גבי המזבח, ואחד בידו הימנית, ומערה לידו השמאלית, ומזה באצבעו הימנית⁹. ואם שנה וקבל בשמאל תחלה - פסל.

השיג הראב"ד: "אמר אברהם: אין כאן 'אחר כך', אלא במקום שמניף שם היה סומך, ותיכף התנופה היתה הסמיכה, וכך היא שנויה בתוספתא, כאשר הגהתי למעלה". הראב"ד מבסס השגתו עלהתוספתא (נגעים ח, ט-י) בה נאמר שהתנופה נעשית בידי המצורע והכהן בשער ניקנור: "ומעמידו בשער ניקנור, והכהן עומד מבפנים ומצורע מבחוץ. ומצורע מניח ידו תחת ידו של כבש, והכהן מניח ידו על מצורע, ומוליך ומביא ומעלה ומוריד, וסומך שתי ידיו עליו, ונכנס, ושוחט בצפון. כל הסמיכות שבמקדש תכף שחיטה, חוץ מזו שהיתה בשער ניקנור, כל הסמיכות שבמקדש היו לצפון של מזבח, חוץ מזו שהיתה בשערי ניקנור".

אמנם, לשון התוספתא "וסומך... ונכנס... שהיתה בשער ניקנור", מלמדת שסמיכה זו נעשית בתוך שער ניקנור ולא בעזרה, ואולם לעיל למדנו שהרמב"ם פוסק עפ"י דרשת הכתוב 'לִפְנֵי ה'", שהתנופה במזרח העזרה, דהיינו סמוך להיכל, והמצורע הרי עומד בשער ניקנור שבפתח העזרה, שהרי טומאתו אוסרתו בעזרת ישראל, ונמצא שתוספתא זו אינה להלכה. הפרשנים עסקו רבות בביאור סוגיית הגמרא (זבחים לג, א) העוסקת בסמיכת המצורע דעת הרמב"ם. מהר"י קורקוס ביאר שכיון שהרמב"ם פוסק שצפון העזרה, שבה שוחטים את האשם, כוללת גם את פתח העזרה, וניתן לתכוף לסמיכת הנזיר את שחיטת אשמו, ולשחוט את הקרבן במקום בו נסמך, נמצא שהנזיר יכול לשלוח את ידיו ולסומך בתוך העזרה, שלעניין זה מקצת ביאת המקדש אינה ביאה¹⁰.

מקור הדין במשנה (נגעים יד, ח): "בא לו אצל האשם, וסמך שתי ידיו עליו, ושחטו, וקבלו שני כהנים את דמו, אחד בכלי ואחד ביד. זה שקבל בכלי בא וזרקו על קיר המזבח, וזה שקבל ביד בא לו אצל המצורע". ובספרא הוסיפו (מצורע, ג; יומא סא, ב): "לִקְחַתְּ (ויקרא יד, יד), יכול בכלי, תלמוד לומר לִקְחַתְּ הַכֶּהֱן וְנָתַן הַכֶּהֱן, מה נתינה בעצמו של כהן אף קבלה בעצמו של כהן. יכול אף של מזבח תהא ביד, תלמוד לומר כִּי כַחֲטָאת הָאִשָּׁם הוּא לִכְהֵן (שם יג) מה חטאת טעונה כלי אף אשם טעון כלי. נמצאת אומר: שני כהנים מקבלים את דמו אחד כלי ואחד ביד, זה שקיבל בכלי בא וזרקו על המזבח, וזה שקבל ביד בא לו אצל מצורע". ובתוספתא (זבחים א, י) אמרו על הכהן המקבל את הדם בידו: "דם אשמו של מצורע, קיבל בימינו ומערה בשמאלו, מזה באצבע הימנית. ואם שינה פסול".

שני סוגי טהרות לפנינו, וכך סיכם זאת רש"ר הירש בפירושו לתורה (ויקרא יד, יד): "כאן מתקיימת קבלה כפולה. האחת היא קבלת הדם בכלי לצורך המזבח. זו דומה לקבלה הנוהגת בשאר כל הקרבנות; היא נעשית על ידי כהן... הקבלה השניה היא לצורך המתנות בגוף המיטהר; היא נעשית בכף ידו של כהן שני, הנותן את המתנות בגוף המצורע".

הכרח לקרבה יותר לצד מערב". אמנם, לעיל ראינו שדרשו בספרא שהמצורע עומד לִפְנֵי ה', בשער ניקנור, שהרי לא ניתן לפרש שלִפְנֵי ה' הזה הוא במזרח, שהרי המצורע טמא ואסור בכניסה לעזרת ישראל.

9 כתב הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (ט, ב): "אשם מצרע - יש בקבלת דמו שינוי, כמו שיתבאר בהלכות מחוסרי כפרה, ואף על פי כן שאר מעשיו זריקת דמו על המזבח ואכילתו כשאר האשמות לכל דבר".

10 נראה שמהר"י קורקוס מבאר שמה שפסק הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש (ב יח): "טמא שהכניס ידו למקדש חייב מלקות", לא שייך בנזיר הסומך על קרבנו. ואולי י"ל ע"פ מה שביארו בגמרא (זבחים לב ב, ראה שם רש"י

הכהן שקבל מקצת הדם בכלי - מוליכו, וזורקו על המזבח תחלה, ואחר כך יבוא הכהן שקבל הדם בכפו אצל המצורע, הכהן מבפנים והמצורע מבחוץ, ומכניס המצורע ראשו, ונותן הכהן מן הדם שבכפו על תנוך אזנו 11 הימנית, ואחר כך יכניס ידו הימנית, ויתן על בוהן ידו, ואחר כך יכניס רגלו הימנית, ויתן על בוהן רגלו. ואם נתן על השמאל - לא יצא. ואחר כך מקריב חטאתו ועולתו.

מקור הדין במשנה (נגעים יד, ח): "זה שקבל בכלי בא וזרקו על קיר המזבח, וזה שקבל ביד בא לו אצל המצורע". הרמב"ם מדייק מן המשנה שיש סדר בנתינת הדמים: ראשית "זה שקבל בכלי בא", ואחר כך "זה שקבל ביד". כתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "הדם שמזה על המצורע מקבלו בידו לא בכלי, לפי שנאמר וְלָקַח הַלֵּהֶן מִדָּם הָאֲשֶׁם וְנָתַן הַלֵּהֶן עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ וְכוּ' (ויקרא יד, יד), ואמרו, מה נתינה בעצמו של כהן אף קבלה בעצמו של כהן". ובמשנה (שם, ט) נחלקו באופן ובמקום נתינת הדם: "הכניס ראשו, ונתן על תנוך אזנו; ידו, ונתן על בהן ידו; רגלו, ונתן על בהן רגלו; רבי יהודה אומר: שלשתם היה מכניס כאחד. אין לו בהן יד, בהן רגל, אכן ימנית, אין לו טהרה עולמית. רבי אליעזר אומר: נותן הוא על מקומו. רבי שמעון אומר: אם נתן על של שמאל יצא". וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "אין מחוסר כפורים נכנס לעזרת ישראל, וגם דם האשם אסור להוציאו חוץ לעזרה, ולפיכך עומד המצורע מחוץ לפתח ומכניס ראשו לעזרת ישראל להזות עליו הדם... ואין הלכה כרבי יהודה, ולא כרבי שמעון, ולא כרבי אליעזר". בגמרא (סנהדרין מה, ב) ביארו ששורש מחלוקת התנאים, אם להתיר הזאה שלא בימין המצורע הוא, אם "בעינן קרא כדכתיב"12.

סדר הקרבת הקרבנות נתבאר בכמה מקומות, למשל במשנה (נזיר ו, ז): "שהחטאת קודמת בכל מקום", ובגמרא (זבחים צ, א) דרשו מהספרא (דבורא דנדבא, י): "הקריב את אֶשֶׁר לחטאת ראשונה (ויקרא ה, ח)... זה בנה אב לכל חטאות, שיקדמו לעולה הבאות עמהן, בין חטאת העוף לעולת העוף, בין חטאת בהמה לעולת בהמה". אמנם אשם המצורע קודם לחטאת ובמשנה מבוארת הסיבה שהכתוב (ויקרא יד, יב, יט) הקדים אשם מצורע לחטאתו (זבחים י, ה): "כל החטאות שבתורה קודמות לאשמות, חוץ מאשם מצורע, מפני שהוא בא על ידי הכשר"13, וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "וענין להכשיר, שהוא מכשיר את האדם, ומשלים טהרתו" לקדשים ולמקדש.

ד"ה (מטונך) שגזירת הכתוב להתיר מצורע בהכנסתו בהונותיו לעזרה, וייתכן שיש ללמוד מכך גם לסמיכתו אף שלא הזכרה במפורש בכתוב.

11 יתבאר להלן (ריש פרק ה).

12 דעת תנא קמא: אמלא ניתן לקיים את לשון הכתוב, נתבטלה חלות המצווה, ונמצא שדעה זו נתקבלה להלכה. ביד רמ"ה (סנהדרין מה ב, ד"ה אמר ליה) ביאר את דעת החולקים: "רבי אלעזר ורבי שמעון, תרווייהו סבירא להו דלא בעינן קרא כדכתיב. ובהא פליגי, רבי אלעזר סבר: כיון דלא אפשר לקיומי ביה מצות נתינה על בהן ימנית, מקיימין ליה מצות ימנית מכל מקום. ורבי שמעון סבר מצות בהן, עדיפא לקיומי ביה טפי ממצות ימנית".

13 וכן כתב הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין (ט, ח). וראה להלן (ה, ג) שאם הקדים את החטאת לאשם: "תעובר צורתה ותצא לבית השרפה". אמנם, הדין העקרוני במצורע הוא (מעשה הקרבנות יח, ט): "שהעולה דרון היא, והחטאת והאשם הן עיקר הכפרה", אך האשם קודם לחטאת בענין הקרבה. ראה גם לקמן (ה, ט): "מצרע שהביא קרבן עני והעשיר, או עשיר והעני, קדם שיקריב קרבנותיו - הכל הולך אחר האשם" (עיין שם גם בהלכות ח, י; ולהרחבה עיין בפירוש רש"ר הירש ויקרא יד י). אף על פי שפירושנו לעיל (א, ה), העולה והאשם אינם מעכבים מחוסרי כפרה באכילת קדשים, שלענין אכילה בקדשים החטאת היא המעכבת.

בתוספות (זבחים צ, ב ד"ה חוץ) ביארו שהטעם שהקרבת אשם מצורע קודמת לחטאתו הוא משום שמתן בהונות הינו מכשיר טהרה בגופו של המצורע והוא נעשה בדם האשם.

ואחר שיתן הדם על הבוהנות, נוטל הכהן מלוג השמן, וצק לתוך כפו שלחברו השמאלית. ואם יצק לתוך כף עצמו - יצא. וטובל אצבעו הימנית בשמן שבכפו, ומזה שבע פעמים כנגד בית קודש הקדשים; על כל הזיה - טבילת אצבע בשמן. ואם הזה ולא כון כנגד בית קודש הקדשים - כשרות.

לשון הכתוב (ויקרא יד, טו-טז) מפורש: "ולקח הפה מלג השמן, ויצק על כף הפה השמאלית. וטבל הפה את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית, והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני ה'". מקור דין זה במשנה (נגעים יד, י): "נטל מלוג השמן, ויצק לתוך כפו של חברו, ואם יצק לתוך כף עצמו, יצא. טבל והזה שבע פעמים כנגד בית קדש הקדשים, על כל הזיה טבילה". וכתב הרמב"ם בפירושו המשנה: "כל זה מקרא. ואמרו על כל הזיה טבילה, רוצה לומר, שיטבול אצבעו בכל הזיה מן השמן אשר בכפו, ואינו רשאי לטבול אצבעו פעם אחת ולהזות ממנו פעמים או שלש". אף על פי שמלשון הכתוב משמע שכהן אחד יוצק את השמן וכהן אחר מקבל (עיין ר"ש שם), אין זה מוכרח, ועל כן אם יצק מן השמן ליד עצמו יצא (מהר"י קורקוס). לשון הכתוב לפני ה' מתפרשת כאן, בשונה מהפעמים הקודמות, בכיוון קודש הקדשים, שהרי הכהן עומד לפני המצורע, בפתח העזרה. דין ההזיות נזכר בבבביתא (מנחות כז, ב): "שבפנים ושבמצורע, שלא לשמן, פסולות 14, שלא מכוונות, כשרות", וכתב רש"י: "שלא מכוונות, בין מזרח למערב, כשרות, דלא כתיב בהו אל נכח". בהלכה הקודמת כתב הרמב"ם ששינוי בנתינת הדם פוסלו, וכן בהלכה הבאה, שחיסרון בנתינה על המצורע אינו מכפר, אמנם כאן לכאורה אם יחרוג מדין ההזאה, לא יפסול 15.

ואחר כך יבוא אצל המצורע, ויתן מן השמן על מקום דם האשם בתוך אוזן ובוהן יד ובוהן רגל. והנותר מן השמן שבכפו - יתנו על ראש המטהר. ואם לא נתן - לא כפר. ושאר הלוג מתחלק לכהנים.

מקור דין זה במשנה (נגעים יד, י), ושם נחלקו תנאים אם מותר השמן, שנזכר בכתוב לתנו על ראש המצורע, חשוב חלק מן הכפרה: "בא לו אצל המצורע, מקום שהוא נותן את הדם, שם הוא נותן את השמן, שנאמר על מקום דם האשם, והנותר מן השמן אשר על כף הפה יתן על ראש המטהר לכפר (ויקרא יד, כח-כט), אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר, דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן בן נורי אומר: שירי מצוה הן, בין שנתן בין שלא נתן כפר, ומעלין עליו כאילו לא כפר", בגמרא (זבחים ו, ב) מבארים, שלדעת רבי יוחנן בן נורי אם לא נתן את שירי השמן על ראש המצורע, טהרתו שלמה אלא שצריך לתת שוב שמן כדן. אמנם, רבי עקיבא מצריך נתינה שמן מחודשת, אף בבהונות הרגליים 16. וכתב

14 ראה להלן (ה, ז): "נתן שבע המתנות שלא לשמן - לא הורצה, והוכשר המצורע", ובביאור שם.

15 ראה תוספתא (זבחים א, ט): "הזאות של מצורע שהיזן שלא לשמן, או שאינן מכוונות, או שחיסר אחת מהן, או שטבל אחת והיזה שתיים, או שטבל שתיים והיזה אחת, הרי אילו כשירות", ואף שהרמב"ם לא קיבל במפורש דינים אלו, וודאי שלא קיבל שנתינה שלא לשמה כשרה (ראה הע' הקודמת), ייתכן שאת שאר הדוגמאות קיבל.

16 להלן (ה, ה) כתב הרמב"ם: "גמר הבוהנות ואחר כך נשפך הלוג, קודם שיתן שאר השמן שבכפו על ראש המטהר - אינו צריך להביא לוג אחר, שמתנת הראש אינה מעכבת, שנאמר: "והנותר בשמן" (ויקרא יד, יח), "ומיתר השמן" (שם יד, ז)". הקשה שם מהר"י קורקוס, שהרי כאן כתב הרמב"ם שאם לא נתן מתנות הראש לא כיפר. והשיב, ששם מדובר כשנשפך בשוגג, אז אין להחמיר, אך כאן מדובר כשהשמן עומד בעינו, אז אינו מתכפר. אמנם, במרכבת המשנה (שם) צידד לתרץ שמה שנאמר כאן שאם לא נתן מתנות הראש לא כיפר הוא רק לענין שאין הכהנים רשאים לאכול משירי השמן.

הרמב"ם בפירוש המשנה שאין הלכה כרבי יוחנן בן נורי. ונמצא שכמו הדם, אף השמן משמש לשתיה מטרות, הזיה כנגד קודש הקדשים ונתינה על גופו של המצורע, במקום בו נתנו בו את הדם. מבואר בתוספתא (חלה ב, ז): "עשרים וארבעה מתנות כהונה... ולוג שמן של מצורע", ונלמד בספרא (מצורע ג) שאף הוא חשוב קרבן, מדרשת הכתוב: "קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים (ויקרא יד, יג), לרבות לוג שמן של מצורע"17. אמנם, מדובר שם רק על מותר השמן, לאחר שנשתמשו בו למצוה, וכך מפורש במשנה (זבחים י, ח): "אמר רבי שמעון: אם ראית שמן שהוא מתחלק בעזרה, אין אתה צריך לשאול מה הוא, אלא מותר ריקי מנחות ישראל, ולוג שמן של מצורע". תיבת "מותר" שבמשנה מוסבת על הרקיקים ואף על הלוג (רש"י חולין קלג, ב ד"ה לוג).

הלכה ג

שירי הלוג אינו נאכל אלא בעזרה לזכרי כהונה, כשאר קדשי קדשים, שהרי הוקש לאשם. ואסור לאכול מלוג השמן עד שיתן ממנו מתן שבע ומתן בזהנות18. ואם אכל - לוקה, כאוכל קדשים קודם זריקה19.

כפי שראינו בביאור להלכה הקודמת, מותר לוג שמן של מצורע נתרבה בספרא מלשון הפסוק על אשם מצורע "קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים". הדין שלפנינו מפורש בתוספתא (זבחים ו, טז): "היכן היא אכילתן של כולן... ולוג שמן של מצורע... כולן קדשי קדשים, ונאכלין לפני מן הקלעים, ונאכלין לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות, ואין חייבין עליהן משום נותר". ומעתה מה שלמדנו בביאור להלכה הקודמת, מדברי המשנה (זבחים י, ח) ששמן זה "מתחלק בעזרה", זהו מפני שאי אפשר לחלקו במקום אחר.

הזיית השמן לגבוה ונתינתו על המצורע מתירים אותו באכילה, כך מפורש בבביתא (זבחים מד א): "לוג שמן של מצורע מועלין בו עד שיזרוק הדם. נזרק הדם, לא נהנין ולא מועלין; רבי אומר: מועלין עד שיתן מתנותיו. ושיון, שאסור באכילה עד שיתן מתן שבע ומתן בהונות".

רש"י (זבחים מד, א ד"ה ושיון) סובר שאיסור אכילת לוג שמן של מצורע לפני נתינתו הוא מדרבנן, אמנם שיטת הרמב"ם, וייתכן שאף תוספות (זבחים קי, א ד"ה קומץ) סבורים כן, שמתנות השמן חשובות כזריקת הדם לגבי קרבן, ולכן יש בזה איסור לאו מן התורה. נראה שזריקת הדם היא סיום הקרבת הקרבן לה', ורק בסיום ההקרבה לה' מותר לאדם לאכול, וכך מתנות לוג שמן של מצורע הם סיום כפרתו, ורק בסיומן הותר השמן.

17 כמה גרסאות למקור לימוד זה. אמנם, נראה שהרמב"ם גרס כבספרא, ראה בביאור להלכה ג'.
18 כך כתב הרמב"ם בהלכות מעילה (ב, י): "לוג שמן שלמצורע - מועלין בו משהוקדש בכלי, עד שיזרק דם האשם. נזרק דם האשם - לא נהנין ולא מועלין, עד שיתנו ממנו מתנותיו. נתנו ממנו המתנות - הותרו השירים באכילה כבשר חטאת ואשם". ונמצאו שני דינים: איסור מעילה ואיסור אכילה. איסור מעילה בלוג שמן של מצורע תלוי בזריקת דמו, והיתר אכילה תלוי בנתינת הדם. מבאר כאן הלח"מ שהמתנות שהוזכרו בהלכות מעילה הן המתנות שהוזכרו כאן, מתן שבע ומתן בהונות.

19 כתב הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (יא, ד): "כל האוכל כזית מבשר הקדשים, אפילו קדשים קלים, קודם זריקת דמים - לוקה, שנאמר: 'לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך... ונדבותיך (דברים יב, יז) - כלומר, לא תוכל לאכול נדבותיך בשעריך קודם שזורקין דמן בשערי המקום; מפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל תודה או שלמים קודם זריקת דמים, והוא הדין לשאר קדשים. בין קלים בין חמורים". וזו מצוות לא תעשה (קמז).